

УДК 002.1:003.439:7.034.7(477)"15-17"

О. Ю. Курганова,
кандидат філологічних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

ХУДОЖНЯ СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ ДОБИ БАРОКО

Присвячено розгляду основних елементів художньої структури українських видань доби бароко, що містяться на титульних аркушах, у присвятах, передмовах та текстових частинах кирилических стародруків кінця XVI – першої половини XVIII ст. Матеріалом дослідження стали книжкові пам'ятки з фондів відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, в змісті та художньому оформленні яких присутні риси стилю бароко.

Ключові слова: художня структура книги, українські стародруки кінця XVI – першої половини XVIII ст., стиль бароко.

Доба бароко (кінець XVI – перша половина XVIII ст.), що охопила усі сфери культурного життя України, збіглася в часі з періодом розквіту українського книгодрукування. Серед видавничої продукції друкарень Львова, Острога, Києва, Чернігова та Почаєва переважали книги церковного вжитку: Псалтир, Новий Завіт, Євангеліє, Апостол, Служебник, Требник, Місяцеслов, Октоїх, Часослов, Мінеї, Тріоді та ін. Художньому оздобленню цих книг, зважаючи на їхню сакральність, друкарі надавали великого значення. Шедеврами барокового мистецтва книги стали як канонічні видання, так і видання проповідей, житійної літератури та панегіриків, до роботи над якими долучалися видатні богослови, перекладачі, поети та гравери [1, с. 324]. Загалом, українські видання кінця XVI – першої половини XVIII ст., за влучним спостереженням М. О. Макаренка, ретельно опрацьовувалися як з боку форми, так і з позицій змісту [2, с. 6]. Це робить їх цінним матеріалом для дослідження впливу барокової естетики на художню структуру книги.

Метою нашої статті є виділення елементів, що є визначальними для художньої структури українських видань кінця XVI – першої половини XVIII ст., позначених рисами стилю бароко.

У дослідженні українських видань кінця XVI – першої половини XVIII ст. основна увага книгознавців була зосереджена на особливостях ху-

дожнього оформлення. М. О. Макаренко, один із перших дослідників графіки українських стародруків, у розвідці «Орнаментация української книжки XVI–XVII ст.» проводить огляд форт, геральдичних композицій та гравюр на зворотах титульних аркушів, заставок та кінцівок, наголошуючи на довершеності української книги XVI–XVII ст., що досягалася завдяки високій майстерності художнього оздоблення [2]. Символіку графічних образів на фортах, зворотах титулів та в ілюстраціях лаврських видань XVII ст. розглядає О. П. Новицький [3]. Детальні бібліографічні описи таких зразків барокової літератури, як «Ключ Розумѣнія» Йоаникія Галятовського, «Трубы словес проповѣдних» Лазара Барановича, «Руно Орошенное» свт. Димитрія Ростовського (Туптала) та «Зерцало от писанія Божественного», маємо в «Етюдах з історії стародруків» С. І. Масло-ва [4]. Однак, розглядаючи пишні форти з використанням символічних та алегоричних образів, складні рослинні орнаменти, сюжетні гравюри у виданнях кінця XVI – першої половини XVIII ст., дослідники 1920-х років не пов’язують їх з естетикою бароко. Вплив бароко на книжкову графіку кінця XVI – першої половини XVIII ст. став предметом книгознавчих досліджень з кінця 1970-х років. Саме тоді Д. В. Степовик та Я. Д. Ісаєвич актуалізували зв’язок художнього оформлення видання з його змістом. Цей зв’язок, на їхню думку, виявляється насамперед у містких символах та алегоричних композиціях на фортах, які узагальнюють зміст твору та розкривають головну ідею [1, с. 312; 5, с. 65–66]; емблематичних зображеннях, що поєднують книжкову графіку з поетичним словом [1, с. 319]; сюжетних гравюрах, побудованих на паралельних змістових асоціаціях [5, с. 65–66]. Усі ці риси творяться на перетині двох художніх структур, які є основними складовими книги як об’єкта мистецтва, – художньої структури видання та художньої структури тексту.

Книга як об’єкт матеріальної культури має складну структуру. З одного боку, вона становить художню єдність тексту, графіки та конструкції [6, с. 80], з іншого – є результатом творчої діяльності митця (автора, редактора, друкаря, гравера), виразником ціннісних орієнтирів відповідної епохи, складовою певної комунікативної ситуації. Тому в художній структурі книги доцільно виділяти елементи як горизонтальної (поверхневої), так і вертикальної (глибинної) природи. Горизонтальну структуру книги творять елементи формального та змістового рівня. Формальний (архітектонічний) рівень представляють елементи зовнішнього оформлення книги (ілюстрації, шрифти, розміщення тексту, орнаментация, конструкція титулу, оправа тощо) та її внутрішньої організації (розподіл матеріалу на глави, рубрикація). Змістовий рівень книги формує семантика надрукованого у ній тексту. З погляду вертикальної структури книга може бути

розглянута як комунікат, створений відповідно до вимог певного жанру, що виражає певні авторські інтенції, узгоджені з інтенціями видавця, відбиває культурно-історичні особливості своєї епохи, займає відповідне місце у видавничому процесі та книжковій культурі загалом.

Центральним елементом у художній структурі книги є текст. Тематика, жанр і структура тексту визначають конструкцію видання й елементи художнього оформлення. Основними ознаками тексту лінгвісти виділяють цілісність та зв'язність, які забезпечуються засобами когезії та чинниками когерентності. В теорії тексту термін когезія використовується на позначення експліцитної зв'язності, що виникає між елементами тексту, тоді як когерентність позначає імпліцитну змістову зв'язність, яку творять позатекстові елементи [7, с. 153–154]. Загалом, когезія – це різновид зв'язності, що твориться за допомогою елементів горизонтальної структури тексту, натомість когерентність зумовлена ознаками вертикальної структури тексту. Оскільки структура видання містить структуру надрукованого в ньому тексту, засоби когезії та чинники когерентності, виділені у якості структуротворчих елементів певного тексту, можна розглядати структуротворчими елементами видання.

У горизонтальній структурі барокового тексту структуротворчу роль відіграють наскрізні *алегоричні образи*, що забезпечують смислову зв'язність усього твору та окремих його частин. У структурі видання такі образи втілюються не лише вербально, але й графічно.

Графічне представлення наскрізних образів твору у виданнях доби бароко спостерігаємо на фортах, гравюрах на звороті титулу, гравюрах перед розділами основного тексту та в ілюстраціях у тексті.

Гравірований *титул* (форта) із символіко-алегоричним зображенням, яке обрамлює розлогу назву видання, є візитною карткою української книги доби бароко. Дослідники неодноразово наголошували на семантичному зв'язку графічної композиції титулу із текстом видання. Зокрема М. О. Макаренко називає титул («вихідний аркуш» за термінологією дослідника) «обличчям книги», що відповідає її змісту, «свічадом ідей», висловлених у виданні [2, с. 6–8]; Д. В. Степовик розглядає пишні барокові форти як художній вступ до змісту твору [5, с. 66]. Зображення на титулі залежало від жанру видання. Титули видань Нового Завіту, Євангелія, Апостола, Псалтиря, богословських та богослужбових книг, як правило, прикрашені пишними архітектурними або іконостасними композиціями, в яких клейма з ликами Бога, Богородиці, святих, знакові сцени зі Святого Письма та Священної історії, зображення храмових споруд поєднано з елементами рослинного орнаменту. Складні алегоричні

композиції на титулах біблійних та богослужбових видань увиразнювали зміст текстів, виділяли центральні образи, давали читачеві поштовх до роздумів над символічним значенням біблійних сюжетів. Зокрема, форта видання Євангелія 1665 р. львівської друкарні Михайла Сльозки оздоблена зображеннями євангельських сцен поклоніння пастухів новонародженому Ісусові, Воскресіння та Вознесіння Христа, сходження Святого Духа на апостолів [8]. Львівське видання Тріоди Пісної 1717 р. відкриває форта зі старозавітними та новозавітними особами, що трапляються в богослужбових піснеспівах (пророки Ілля та Мойсей, св. Марія Магдалина, св. Іоанн Хреститель та ін.) [9]. Більшу творчу свободу виявляли митці при оформленні форти художніх творів, до яких, зважаючи на особливості літературного процесу доби бароко, відносять проповіді, оповідання про чудеса, життя святих, віршовані декламації, збірки релігійної поезії. Взірцями символіко-алегоричного художнього мислення гравєрів бароко є форти до збірок «Трубы словес проповѣдних» (Київ, 1674), «Трубы на дни нарочитыя» (Київ, 1674), «Меч духовный» Лазара Барановича (Київ, 1666), «Мир с богом челоѡку» Інокентія Гізеля (Київ, 1669), «Ключ розумѣнія» (Київ, 1659; Львів, 1663 і 1665), «Месіа правдивый» (Київ, 1669), «Небо нове» (Львів, 1665; Могилів 1699) Іоанікія Галятовського, «Огородок Маріи Богородицы» (Київ, 1676), «Вѣнец Христов» (Київ, 1688) Антонія Радивиловського та ін. Кропітку роботу над оформленням титульного аркуша засвідчує лист Лазара Барановича Варлааму Ясинському, наведений у статті С. І. Маслова, в якому Баранович розкриває творчий задум форти до збірки «Трубы словес проповѣдних»: «... Христось – книга живота, посерединѣ, вдоль книги, крестѣ; книгу держать первоначально пресвятая Богородица Дѣва, всѣ ангелы и святыя, на память которыхъ находятся проповѣди ...» [4, с. 21]. Для посилення символічного зв'язку між зображенням і структурою книги Баранович пропонує доповнити кожне зображення святого відповідними атрибутами, що символізують річний цикл богослужінь: «... было бы весьма кстати, если на ней [на форті] представлень будетъ кругъ годичныхъ праздниковъ въ лицахъ. Пресвятая Дѣва, такъ какъ соборъ ея празнуется, должна быть въ вѣнчикѣ... у чрева пшеница: это должно означать плодородіе года ... Пр. Дѣва одѣяна солнцемъ, это будетъ означать теплоту лѣта ... а Симеонъ проливаетъ слезы; от такого только дождя должно ожидать урожая» [4, с. 22]. Астрономічна символіка лежить в основі алегоричного зображення на форті «Неба нового» Іоанікія Галятовського. Графічні образи небесних світил (сонця, місяця, зірок), підписані цитатами зі Святого Письма («Добра яко луна», «Избранная яко Слонце», «Дам ему звѣзду утреннюю» та ін.), номінують Богородицю як центральний образ збірки [10].

Гравюри на звороті титулу та перед розділами переважно супроводжуються текстом – цитатою зі Святого Письма, молитвою або описативним віршем, що символічно тлумачить зображуване. Такі гравюри є виявом емблематичного мислення барокових митців, спрямованого на поєднання вербального та графічного образу. Об’єктивованій у слові та графіці алегоричний образ узагальнює зміст усього твору або окремої його частини. Зокрема, в Требнику 1681 р. перед розділом «Послѣдованіє вѣнчанію новобрачнѣм¹» гравюра із зображенням обряду вінчання, на якій наречену та нареченого з’єднує в шлюбі сам Христос, підписана цитатою з тексту чину: «Славою и честію вѣнчал их, и положил еси на главу их вѣнца» [11, арк. 147 зв.]. Таким чином розкривається символічний зміст таїнства. У виданні Службника 1692 р. друкарні Києво-Печерської лаври на звороті титулу вміщено гравюру з іконічним зображенням Христа біля престолу зі Святими Дарами, по два боки якого предстоять автори тексту Літургії – св. Іоанн Златоуст і Василій Великий. Над ликом Христа – цитата з Євангелія: «Сіє Творѣте в Моє Воспоминаніє». Зображення відсилає до таїнства Євхаристії як одного з центральних моментів Літургії. Таке тлумачення гравюри розкривається в чотирирядковій епіграмі, що супроводжує зображення: «На трапезу готову Христос призывает. / Пищу и Питие всѣм на небѣ представляет / грядѣте званы аз Хлѣб Животный ядѣте / Ядшіи, Источніка Безсмертна вкусите» [12, арк. 1 зв.]. Текст служби св. вмиц Варварі відкриває гравюра, на якій зображення святої розміщено поряд з вежею, що символізує епізод з її життя, коли свята з дитинства була заточена у вежу, де, перебуваючи в цілковитій самоті, вона знайшла розраду в християнській вірі. В епіграмі під гравюрою використано алюзію до цього епізоду з життя святої, на основі якої побудовано номінацію Варвари та висловлено молитовне прохання до неї: «Троицескій узрѣвши Свѣт трема окнами / Бога в Троици молитствуй Варваро за нами / Да нам ум, хотѣніе, и самыя дѣла / Просвѣтитъ к благому Троицеская сила» [13, арк. [5] (1 рах.) зв.].

Поширеним засобом у вираженні видань доби бароко є також гравюри-заставки перед структурними частинами або всередині структурних частин тексту. Наприклад, в Євангелії учительному 1637 р. текст кожної проповіді відкриває гравюра-заставка з ключовими сценами уривка, якому присвячено євангельське читання. У лаврському виданні Акафістів 1677 р. текст кожного ікосу обрамлює гравюра із зображенням відповідного сюжету, що оспівується в молитовному тексті.

¹Тут і далі в цитатах зі староукраїнських текстів графеми Ѧ, ѡ, ѣ, ѡ, ѡу, ѡу транслітеровано через «я», «от», «о», «у» відповідно; знак «ъ» в кінці слів опускається. Скорочені під титлом слова подано в повній формі.

Вербального втілення наскрізний образ тексту набуває насамперед у віршованих передмовах, які В. І. Крекотень зараховує до «прикнижкового реквізиту» [14, с. 209]. Перша епіграма на звороті титулу «Огородок Марії Богородиці» Антонія Радивиловського підкреслює наскрізні образи видання (образ саду як уособлення Богородиці, образ святих як цвіту Христової церкви та ін.), тлумачить зображення на форті (лики Христа і Богородиці над рослинним орнаментом у вигляді виноградної лози з квітами, з пелюстків якої «проростають» лики святих, храмова будівля Успенської церкви), а також узагальнює основний зміст видання (проповіді на основні Христові та Богородичні свята богослужбового року): «Христос, иже ест Церкви, матки нашей, глава, / Огородку Маріи, матки своей, слава. / В ОГОРОДКУ сем крины и рожы собирает, / Тых же ку чести матцѣ своей удѣляет. / На цвѣтах в огородку святыи zostали, / Бо яко цвѣты в Церкви сами процвитали. / Марія зась ку Небу руцѣ простирает. / За так вдячный Дар сыну дяки воздавает. / В ОГОРОДКУ сем церков пещерская стала, / В нѣй найпаче з словес сих Маріи похвала» [15, арк. 1 зв.]. Символічний зміст зображених на форті наскрізних образів збірки «Трубы словес проповѣдних» Лазара Барановича розкрито у віршованій передмові «На титулу книги сея, и на вся во дверехъ ея начертанія со дванадесятьми небесными знаменіями изображенныя».

Структуротворчу функцію у виданнях доби бароко відіграють вірші, що виконують роль текстової рамки: поетичні заголовки та вірші-підсумки. Зокрема поетичні заголовки-епіграми застосовано у збірці свт. Димитрія Ростовського (Туптала) «Чуда пресвятой и преблагословенной Дѣви Маріи». У них коротко висловлюється зміст відповідного розділу. Наприклад, епіграма «Якоже в рождествѣ Дѣва неврежденна, / Так в плѣни ей Икона не была плѣненна. / Где сараціни плѣнят, здѣ оны плѣнїны, / Єгда в Церкви Илѣнской быша ослѣпленны» [16, арк. 11 (2 рах.)] розкриває символічний зміст «Чуда второго», в якому йдеться про те, як засліплені татари, грабуючи Іллінську церкву, не помітили чудотворної ікони, що знаходилася посередині храму. Епіграма повчального змісту завершує видання грецько-слов'янської граматики «Адельфотис»: «Θεου δίδουτος ουδѣν ισχυει φθιουος. / Και μη δίδουτος ουδѣν ισχυει κόπος. / Бóгу дающу зависть нитóже возмо́же. / И не дающу труд успѣет ничтоже» [17, с. 145].

Алегоричні образи, об'єктивовані у гравюрах на форті, фронтисписах та ілюстраціях основної частини, а також у віршах-передмовах, заголовках та підсумках, вступаючи у взаємодію з текстом видання, є одними із засобів творення зв'язності горизонтальної структури видання – когезії.

У вертикальній структурі барокового тексту структуротворчу роль відіграє присвята. Не пов'язана безпосередньо зі змістом твору присвята

та виражає елементи позатекстової дійсності: авторську або видавничу інтенцію до прославлення особи небесного покровителя або мецената видання, обставини написання та друку твору, побажання щодо його відповідної рецепції читачем. У структурі видання доби бароко присвята розміщувалася на звороті титулу, у тексті передмови або в кінці текстової частини видання і набувала форми геральдичної композиції, дескриптивної епіграми або вірша.

Геральдичні композиції на зворотах титулів видань доби бароко описують символіку родових гербів та оспівують чесноти осіб, яким присвячено видання. Наприклад, у епіграмі на звороті титулу Нового Завіту 1717 р. чернігівської друкарні Троїцько-Іллінського монастиря образ трьох стріл на гербі Івана Скоропадського тлумачиться в зв'язку з трьома чеснотами власника: «Сила совершается в немощех Христова / идеже та есть тамо побѣда готова / Силу в тебѣ Христову вожде совершенну / Вѣруем быти трема стрѣлами явленну / Тройственная понеже души твоей сила / Память, Разум, Воля такса съединила / Любовию Христови яко да ничтоже / От любви ты онаго разлучить возможе / Тѣмже стрѣли связанны долу ся схиляють / Плоть, міра, діавола с Небес уязвляють» [18, арк. 1 зв.]. У передмові, адресованій меценатові видання, перелічуються чесноти адресата та його благочинства по відношенню до друкарні, на знак подяки за які меценат отримує в дарунок видання. Зокрема, у передмові-присвяті Нового Завіту 1717 р. видавець дарує книгу Іванові Скоропадському за всі благочинства, які той зробив для святої обителі: «...дерзнухом сію Божественного Новаго Завѣта книгу ... приносить Ясне Вельможности Вашей в дар благодарственный за благодѣянія Рейнментарская, святой обители нашей обильно всегда подаваемья, надѣющесе несумѣнно яко паче всякаго дражайшаго дара любезнѣ воспреймеша ...» [18, арк. 4]. В кінці присвяти висловлено побажання здоров'я, довгих років життя, багатства, слави у цьому світі та у вічності.

Дескриптивні вірші розкривають символічний зміст гравюр та містять молитовне прохання або славлення зображуваних святих. Зокрема, на звороті титулу Євангелія 1665 р. львівської друкарні Михайла Сльозки гравюра із зображенням Воскресіння Христа «Свѣтом воскресенія твоего из гроба...» супроводжується епіграмою, в якій оспівано подію воскресіння і висловлено молитовне прохання за здоров'я та добробут друкаря: «Свѣтом воскресенія твоего из гроба / Всеми миру просія, Ісусе, оздоба / Євангелских ученій: и всѣх просвѣтила, / Так в цнотах, як в вѣрѣ святой, утвердила, / Тѣм же подажд твоему рабу Міхаилу / В таких прочіих трудех здравіе и силу. / Узич му без мятежи временнаго свѣта / А на потом подажд му и вѣчныи лѣта» [8, арк. 1 зв.].

Присвята у структурі видання доби бароко часто реалізувалась і в прозовій формі, виконуючи при цьому функцію передмови. Адресовані читачеві передмови до барокових творів, окрім того що дають загальну інформацію про зміст твору, його призначення (для домашнього вжитку, для використання під час богослужіння, для келійного правила тощо), тлумачать символи, зображені на форті, як правило також прославляють особу мецената та небесного покровителя. У більшості видань доби бароко поряд з передмовою до читача окремо виділено передмову до небесного покровителя. Передмова, адресована небесному покровителю (Богу або Богородиці), як правило, висловлює подяку за допомогу в написанні твору та підготовці видання до друку. Прикметно, що передмова до львівського Євангелія 1665 р., підписана друкарем – Михайлом Сльозкою, – оформлена у вигляді вдячної молитви: «Молитва благодарная, к Вседержителю Богу в трёх Ипостасех Единому, Создателю Книги Сея». Використовуючи мовні формули канонічної церковнослов'янської молитви, Сльозка дякує Богові за допомогу в створенні книги: «... Благодарение честь славу і поклонение приношу Великому Имени твоему ... же совершил книгу сію Євангеліе святое през мене раба своего ...» [8, арк. 2]. Себе друкар представляє як інструмент творення Божої волі, а справу своїх рук віддає у дар Богові: «... Тобѣ самому ... Книгу сію Євангеліе Святое приписую, офѣрюю и даю под оборону, поневаж ты дѣйствующему мнѣ сію Книгу содѣйствовал еси, и през мене яко немощный сосуд свой, совершил еси оную, прїймиж Господи благодарственное дѣланіе от мене книгу сію ...» [8, арк. 3]. Таке ставлення до творчості, в основі якого лежить християнське уявлення про Бога як першопричину та кінцевого адресата, було типовим для світогляду барокового митця. Будь-який продукт творчої діяльності людини творився з волі Божої і адресувався Богові. Молитовна подяка видавця Богові могла міститися також в кінці основної частини тексту, як-от на останній сторінці Службника 1692 р. вміщено молитву: «Богу Единому в Троици святой и нераздѣльной славимому, Отцу и Сину и Святому Духу, Давшему сію Книжицу начати и совершити, да будет честь, слава, поклонение, всегда и нинѣ и пристно, и во вѣки вѣков. Аминь» [12, арк. 120 зв.]. Часто подібні подяки висловлювалися в поетичній формі і могли також міститися в кінці передмови або в кінці основного тексту, утворюючи текстову рамку. Поетичний підсумок можна віднести до різновидів етикетної лірики. У ньому міститься звернення до читача, подяка небесному покровителю за натхнення і допомогу в написанні твору. Наприклад, «Я-м тылко был инструмент, ты-сь все справовала, / Кгдысь ми здравія и сил, на то додавала ... / Же-сь мя за инструмент в том дѣлѣ уживала, / Нехай же ти за то все честь будет и хвала» вкінці «Огородку»

Антонія Радивиловського [15, с. [1] (3 рах.)]. Подяку Богові висловлено в підсумковій епіграмі виданні «Житій святих» свт. Дмитрія Ростовського: «Ісусу, Єдиному премудРОму Богу, / МалОумНий. воздАю о всѢХ славу многу. / Давшому И сію Мнѣ ИстОРИИ спасенных / Списать вторую Книгу, в честь слуг Божественных» [19, арк. 763 зв.]. До того ж, за допомогою шрифтових засобів у цьому поетичному тексті закарбовано ім'я автора: «Іеромонах Дмитрій». Присвята меценатові або небесному покровителю, що вписує видання в історичний контекст, належить до чинників когерентності художньої структури тексту і видання.

Отже, художню структуру українських видань доби бароко вирізняють ознаки, що пов'язані зі структурою барокового тексту та зумовлені позатекстовою дійсністю. Алгоритмічні зображення на фортах, сюжетні гравюри, геральдичні композиції та емблематичні вірші на зворотах титулів, вірші-передмови, заголовки та післямови, гравюри-заставки на початку розділів, ілюстрації всередині тексту вступають у складні асоціативні зв'язки з вербальними наскрізними образами тексту, увиразнюючи, узагальнюючи та інтерпретуючи зміст видання. Декоративним обрамленням основної частини видання виступають тексти присвят (небесному покровителю чи меценату видання), а також передмови та заключні звернення до читача, молитви-подяки Богові та Богородиці за допомогу в роботі над виданням, молитви-прохання земних та небесних благ для видавців книги та її читачів. Ці елементи зумовлюють зв'язність та цілісність барокового тексту і видання.

Список використаних джерел

1. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Ярослав Ісаєвич. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 520 с.
2. Макаренко М. Орнаментация української книжки XVI–XVII ст. / Микола Макаренко. – К., 1926. – 70 с.
3. Новицький О. Символічні образи на ритинах київських стародруків / Олександра Новицький // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Т. 144–145 : Праці історично-філософської секції / під ред. І. Крип'якевича. – Львів : Друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1926. – С. 141–156.
4. Маслов С. Етюди з історії стародруків : I–VIII / С. Маслов. – К., 1925. – 80 с.
5. Степовик Д. В. Українська графіка XVI–XVIII століть. Еволюція образної системи / Д. В. Степовик. – К. : Наукова думка, 1982. – 329 с.
6. Герчук Ю. Художественная структура книги / Юрий Герчук. – М. : Книга, 1984. – 207 с.

7. Mały słownik terminów teorii tekstu / K. Wyrwas, K. Sujkowska-Sobisz. – Warszawa : Rytm, 2005. – 224 s.
8. Євангеліє. – Львів : Друкарня М. Сльозки, 1665. – [10], 414 арк. (Кир.2577п).
9. Тріодь пісна. – Львів : Друкарня Львівського братства, 1717. – [4], 436 арк. (Кир.408).
10. Галятовський Іоаникій. Небо нове, з новими звіздами сотворенное. – [2-е вид., доп.]. – Львів : Друкарня М. Сльозки, 1665, [не пізніше 1667 р.]. – [8], 144 арк. (Кол. Попова 19856).
11. Требник. – Київ : Друкарня Києво-Печерської лаври, 1681. – [4], 431, [17] арк. (Кир.52).
12. Служебник. – Київ : Друкарня Києво-Печерської лаври, 1692. – [12], 120 арк. (Кир.670).
13. Кроковський Йоасаф. Несідалное... предстоящей... нетленно хранимой св. великомученице Варварі моленіє, в честь и похвалу бываеміх от нея чудес творимое. – Київ : Друкарня Києво-Печерської лаври, 1716. – [5], 48 арк. (Кир.2060п(2)).
14. Кречотень В. І. Вибрані праці / Володимир Іванович Кречотень. – К. : Обереги, 1999. – 344 с.
15. Радивилівський Антоній. Огородок Маріи Богородици. – Київ : Друкарня Києво-Печерської лаври, 1676. – [28], 1128, [3] с. (Кир 692).
16. Димитрій Ростовський. Чуда пресвятой и преблагословенной Дѣви Маріи. – Новгород-Сіверський : Друкарня Лазара Барановича, 1677. – [3], 48 арк. (Кол. Попова 41).
17. Аделфотис. Грамматика доброглаголиваго еллиннословенскаго языка. – Львів : Друкарня Львівського братства, 1591. – [182] арк. (Кир. 576).
18. Новий Завіт. – Чернігів : Друкарня Троїцько-Іллінського монастиря, 1717. – [6], 497, [1], 40 арк. (Кол. Попова 29).
19. Димитрій Ростовський. Книга житій святих ... на три місяці вторья декемврій, іануарій, февруарій. – Київ : Друкарня Києво-Печерської лаври, 1695. – [6], 763, [1] арк. (Кир 709)

References

1. Isaievych, Ya. (2002). *Ukrainske knyhovydannia: vytoky, rozvytok, problemy* [Ukrainian book publishing: origin, development, issues]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
2. Makarenko, M. (1926). *Ornamentatsiia ukrainskoi knyzhky XVI–XVII st.* [Ornamentation of Ukrainian book of the 16–17th centuries]. Kyiv. [In Ukrainian].
3. Novytskyi, O. (1926). Symvolichni obrazy na rytynakh kyivskykh starodrukiv [Symbolic images on engravings of Kyiv old printed books]. In *Zapysky naukovoho tovarystva imeni Shevchenka* [Notes of Shevchenko Scientific Society]: Vols. 144–145. *Pratsi istorichno-filosofichnoi sekcii* [Transactions of historical and philosophical section] (I. Krypiakevych, Ed., pp. 141–156). [In Ukrainian].
4. Maslov, S. (1925). *Etiudy z istorii starodrukiv (I–VIII)* [Essays of the history of old printed books (1–8)]. Kyiv. [In Ukrainian].

5. Stepovyk, D. V. (1982). *Ukrainska hrafika XVI–XVIII stolit. Evoliutsiia obraznoi systemy* [Ukrainian graphics of the 16–18th centuries. Evolution of figurative structure]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
6. Gerchuk, Ju. (1984). *Khudozhestvennaia struktura knigi* [Artistic structure of a book]. Moscow: Kniga. [In Russian].
7. Wyrwas, K., Sujkowska-Sobisz, K. (2005). *Mały słownik terminów teorii tekstu*. Warsaw: Rytm. [In Polish].
8. *Yevanheliie* [Evangel]. (1665). Lviv: Drukarnia M. Sliozky, 1665. [In Church Slavonic].
9. *Triod pisna* [Triodion of the Lent]. (1717). Lviv: Drukarnia Lvivskoho bratstva. [In Church Slavonic].
10. Haliatovskiy, I. (1665). *Niebo novoie, z novymy zvizdamy sotvorennoe* [The new sky, with new stars created]. Lviv: Drukarnia M. Sliozky. [In Church Slavonic].
11. *Trebnyk* [Prayer-book]. (1681). Kyiv: Drukarnia Kyievo-Pecherskoi lavry. [In Church Slavonic].
12. *Sluzhebnyk* [Ordinal]. (1692). Kyiv: Drukarnia Kyievo-Pecherskoi lavry. [In Church Slavonic].
13. Krovovskiy, Y. (1716). *Nesidalnoe... predstoiashchei... netlenno khranymoy sv. velykomuchenytse Varvari molenie, v chest y pokhvalu byvaemikh ot neia chudes tvorymoe* [Acatistos to saint Barbara]. – Kyiv: Drukarnia Kyievo-Pecherskoi lavry. [In Church Slavonic].
14. Krekoten, V. I. (1999). *Vybrani pratsi* [Selected works]. Kyiv: Oberehy. [In Ukrainian].
15. Radyvylovskiy, A. (1676). *Ohorodok Mariy Bohorodytsy* [The garden of Mary the Mother of God]. Kyiv: Drukarnia Kyievo-Pecherskoi lavry, 1676. [In Church Slavonic].
16. Dymytrii Rostovskiy (1677). *Chuda presviatoi y preblahoslovennoi Divy Mariy* [Miracles of Saint and Blessed Virgin Mary]. Novhorod-Siverskyi: Drukarnia Lazara Baranovycha. [In Church Slavonic].
17. *Adelfotys. Hrammatika dobrohlaholyvaho ellynoslovenskaho yazyka* [Adelfotys. Grammar of Greek and Slavonic languages]. (1591). Lviv: Drukarnia Lvivskoho bratstva. [In Church Slavonic].
18. *Novyi Zavit* [New Testament]. (1717). Chernihiv: Drukarnia Troitsko-Illinskoho monastyria. [In Greek and Church Slavonic].
19. Dymytrii Rostovskyj. (1695). *Knyha zhytii sviatykh ... na try misiatsy vtoryia dekemvrii, yanuarii, fevruarii* [The book of hagiography ... for three months December, January, February]. Kyiv: Drukarnia Kyievo-Pecherskoi lavry. [In Church Slavonic].

O. Kurhanova

Artistic structure of Ukrainian editions of Baroque epoch

The article considers distinctive elements of Ukrainian Baroque editions artistic structure, featured on title pages, in dedications, forewords and text parts of Cyrillic old printed editions of the late 16th – the first part of the 18th centuries. The research was

based on books from the fonds of the Department of Old Printed Books and Rare Editions of V. Vernadsky National library of Ukraine, which have baroque style features in their content and artistic decoration. Main attention is paid to the interaction of an edition artistic structure with an artistic structure of a baroque text. Structure-forming elements of horizontal and vertical structure of a baroque text are specified. These elements make an edition cohesive and coherent. For instance, central allegoric images, reflected in book graphics and poetical word, which summarize, interpret and amplify the content of an edition, are analyzed. Structure-forming role of dedications to divine and human patrons of editions are revised as well. The dedications are presented in a form of heraldic compositions and descriptive epigrams, poetical introductions and conclusions with appellations to the reader, prayers to God and Virgin Mary with thanks for the help in work on the edition and requests for prosperity of editors and their readers. Specified structure-forming elements are common for the structure of both religious and secular editions.

Key words: artistic structure of a book, Ukrainian old printed editions of the late 16th – the first half of the 18th centuries, baroque style.

О. Ю. Курганова

Художественная структура украинских изданий эпохи барокко

В статье рассматриваются характерные элементы художественной структуры украинских изданий эпохи барокко, которые нашли отображение на титульных листах, в посвящениях, предисловиях и текстовой части кириллических старопечатных изданий конца XVI – первой половины XVIII в. Материалом исследования стали книжные памятники из фондов отдела старопечатных книг и редких изданий Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского, в содержании и художественном оформлении которых выделяются черты стиля барокко. Основное внимание сосредоточено на взаимодействии художественной структуры издания со структурой бароккового текста. Выделены структурообразующие элементы горизонтальной и вертикальной структуры бароккового текста, которые обуславливают связность и целостность издания. В частности, рассмотрены сквозные аллегорические образы, которые воплощаются в книжной графике и поэтическом слове, обобщая, интерпретируя и дополняя новыми элементами содержание издания. Также рассмотрена структурообразующая функция посвящений небесному покровителю и меценату издания, выраженных в форме геральдических композиций и дескриптивных эпиграмм, поэтических предисловий и заключительных обращений к читателю, благодарственных молитв Богу и Богородице, в которых высказано благодарность за помощь в работе над изданием, молитвы-просьбы о земных и небесных благах для издателей книг и их читателей. Выделенные элементы характерны для структуры как религиозных, так и светских изданий.

Ключевые слова: художественная структура книги, украинские старопечатные издания конца XVI – первой половины XVIII вв., стиль барокко.